

К.Г. Трибулькевич

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національний університет імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна*

ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ ЯК ВИМОГА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті визначено типи, форми студентського самоврядування, етапи його розвитку, обґрунтовано вимоги успішного розвитку студентського самоврядування у закладі вищої освіти.

Ключові слова: студентське самоврядування, органи студентського самоврядування, типи студентського самоврядування, форми студентського самоврядування, етапи розвитку студентського самоврядування, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Питання студентського самоврядування набули нині особливого звучання у зв'язку з прагненням суспільства побудувати демократичну правову державу, що має знаходити реалізацію, насамперед, у діяльності молоді, набуття студентством громадянських цінностей.

Значний внесок у впровадження ідей студентського самоврядування як невід'ємної складової частини демократизації вищої школи здійснено Я.Я. Болюбашем, В.І. Даниленком, К.М. Левківським, М.Ф. Степком, В.Д. Шинкаруком. Питання розвитку студентського самоврядування за кордоном і впровадження європейської практики студентського самоврядування на вітчизняному ґрунті знайшли відображення у роботах Т.І. Бондар, Т.Б. Буяльської, І.В. Василенко, М.О. Карпуленко, Н.А. Костіної, А.В. Підгаєцької; аналіз філософських та соціологічних аспектів функціонування студентського самоврядування відображено у працях вітчизняних дослідників В.О. Іздебської, Л.О. Шеїної та зарубіжних науковців Т.Ю. Баландіної, В.В. Овчиннікова, Н.О. Помелової, Е.О. Столярової, І.Є. Тімерманіса, В.Н. Яхно, стратегія розвитку студентського самоврядування в сучасних умовах і використання потенціалу студентського самоврядування в освітньому процесі вищої школи – в працях І.М. Дарманської, В.С. Демчука, Ю.П. Кращенко, Н.Ю. Лізьової, К.Л. Потопи, В.С. Смерічевської, М.І. Солов'я, Н.Г. Чибісової, дослідження студентського самоврядування в певних історичних періодах – у працях В.В. Липинського, В.М. Мокляка, О.М. Резніченко, Р.В. Сопівника.

Метою статті є визначення типів, форм студентського самоврядування, етапів його розвитку, обґрунтування вимог успішного розвитку студентського самоврядування у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Втілення принципів права і законності, виборності, змінності, гласності, відповідальності, самостійності, ініціативності, активності, чіткої організаційної структури і підвітності колективу, корисності для кожного вихованця, колективу і суспільства, відповідно до цінностей демократії та гуманізму [7] потребує певної структури, впорядкованості органів студентського самоврядування.

У дослідженнях Т.Ю. Баландіної [1] та В.В. Овчиннікова [3] знаходимо критерії визначення типів самоврядування: за змістом діяльності (самоврядування у сфері виробництва, політики, культури, освіти тощо); за об'єктом самоврядної діяльності (корпоративне самоврядування, самоврядування у вищому навчальному закладі); за суб'єктом діяльності (особистість або конкретна соціальна спільнота, що бере участь у самоврядуванні, – індивідуальне, колективне, студентське самоврядування); за масштабом (самоврядування у конкретній організації – муніципальне, регіональне, державне та міжнародне самоврядування); за характером (інституціоналізоване та неінституціоналізоване, формальне та неформальне), за цільовим призначенням (орієнтоване на залучення учасників до управління – функціональне або на реалізацію творчого потенціалу учасника самоврядування – соціокультурне) [1, с. 47]. Проте наведений поділ є досить умовним, згадані типи самоврядування взаємодоповнюють один одного. А визначальне для дослідження студентське самоврядування присутнє у всіх групах, що включають зміст діяльності, її об'єкт, масштаб, характер і призначення. Причому мета студентського самоврядування знаходить реалізацію і у функціональному і соціокультурному аспекті, адже ефективне самоврядування передбачає участь кожного в управлінні та повноцінне розкриття особистісного творчого потенціалу.

Форми організації студентського самоврядування розуміємо як зовнішнє виявлення самоврядної активності студентів. Найбільш сприятливою для реалізації демократичних ініціатив студентів є розгалужена система органів студентського самоврядування, що включає і постійні, і тимчасові органи.

Своєю чергою, органи студентського самоврядування тлумачимо як структурні взаємозалежні елементи системи студентського самоврядування, що дають змогу брати участь в управлінні справами колективу академічної групи, факультету, інституту, вищого навчального закладу загалом, міста, країни, через досвід особистісно цінної та суспільно значущої діяльності оволодівати управлінськими навичками, особистісно зростати, реалізовувати власний творчий потенціал, формувати громадянську свідомість через оволодіння системою правових, екологічних, моральних, трудових, естетичних, фізичних, розумових компетенцій.

Л.І. Даниленко, Г.В. Єльнікова, А.О. Молчанова, О.В. Овчарук, Л.М. Сергеева, О.Є. Кравчина, Л.М. Оліфера визначають такі типи органів студентського самоврядування: одноосібні (наприклад, студентський декан, ректор); колегіальні (студентський парламент, сенат тощо); структуровані (голови комісій або рад та ради гуртожитку, навчальна, трудова комісія та ін.) [6, с. 44]. Проте демократична структура органів студентського самоврядування вимагає надання переваги колегіальній формі керування, хоча частина повноважень може делегуватися керівникам студентських структурних підрозділів. Автори розглядають також органи самоврядування за способом їх формування: прямі вибори (шляхом голосування усіх студентів), вибори через делегатів (вибори через тимчасових представників академічних груп), вибори через депутатів (коли голосування відбувається за участі постійних представників студентських колективів); формування з нижчої ланки (коли органи студентського самоврядування утворюються з лідерів груп або голів комісій).

За функціонуванням визначають такі типи органів студентського самоврядування, як представницькі (утворюються з делегованих академічними групами лідерів) та виконавчі (складаються з активістів, які займаються організацією та здійсненням різнопланової діяльності: навчальної, наукової, спортивної, трудової, благочинної, художньої, естетичної та ін.). Окремо розглядають судові органи (суд становить незалежну від президента, парламенту та адміністрації інстанцію і є гарантом комфортної життєдіяльності, визнання особистості найвищою цінністю, поваги до прав і свобод учасників освітнього процесу, а також їх особистісної захищеності), виборчі комісії (є виконавчим органом, що забезпечує процес виборів до органів студентського самоврядування).

У дослідженні Г.В. Гарбузової зустрічаємо такі форми студентського самоврядування: студентські спілки та комітети, ради старост, студентські профспілкові комітети та бюро, молодіжні громадські організації, штаби, сектори, центри, спілки студентів та аспірантів, наукові спілки, студентські загони, клуби за інтересами, творчі об'єднання, студентські ради в гуртожитках, школи [2, с. 53]. Наведений перелік охоплює студентську самоврядну активність не тільки на рівні вищого навчального закладу, але і поза ним, зокрема, студентські громадські організації мають більш широкі межі, ніж самоврядна організація вищого навчального закладу, і можуть охоплювати студентів кількох міст. Розглянемо форми студентського самоврядування на рівні вищого навчального закладу.

Нині у вищих навчальних закладах поширеною формою студентського самоврядування є парламентсько-президентська республіка. Проте головним у функціонуванні студентського самоврядування є не форма устрою, а забезпечення кожному студенту можливості самореалізації в особистісно значущій добродійній діяльності на основі добровільності та бажання самовдосконалення.

Особливе місце у структурі студентського самоврядування займають загальноуніверситетські збори. На них розглядаються організаційні питання (порядок роботи і обов'язки парламенту, комісій, центрів, президента, віцепрезидента, голови студентської профспілки) та заслуховуються звіти виконавчих органів.

Координацією дій студентського самоврядування займається президент, який обирається студентами на основі загального рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на один рік. Процедура виборів проходить таким чином, що кожен студент I–V курсу може взяти у них участь. Для цього бажуючі балотуватися на посаду президента за місяць до виборів складають передвиборчі програми, в яких зазначають вік, уподобання, інтереси, особистий внесок у громадське життя, бачення подальшого розвитку університету та свою участь у цьому процесі.

Кандидати виступають із програмами перед своєю академічною групою, відповідають на запитання товаришів. А після таємного голосування в групі визначають, хто пройшов перший відбірковий тур президентських виборів. Переможцями першого туру стають кандидати, які набрали двадцять і більше відсотків голосів.

Участь у другому турі вимагає підготовки передвиборчих програм із фотокарткою, які розміщують на агітаційному стенді та на сайті вищого навчального закладу. Кандидати на цьому етапі передвиборчої боротьби мають змогу ходити з виступами на збори інших академічних груп за домовленістю з викладачами, а також зустрічатися з виборцями на агітаційних заходах «Відкрита трибуна», «Дебати», на які приходять усі бажаючі. На цих заходах кожен студент може поставити запитання кандидату у президенти. Така процедура готує студентів до свідомого вибору президента і прищеплює відповідальне ставлення до розбудови громадянського суспільства, культивує досвід свободи вирішувати самостійно важливі питання.

Президента визначають у другому турі у процесі таємного голосування по групах, коли всі учасники виборчого процесу зазначають на аркуші паперу прізвище та ім'я гідного, на їх думку, кандидата, а старости збирають згорнуті папірці та несуть їх до загальної скрині. Завдяки роботі лічильної комісії, до складу якої входять представники всіх груп і проректор із навчально-виховної роботи, уже наступного дня відомі імена президента та віце-президента, яким стає той, хто був другим за кількістю голосів на виборах.

До кола повноважень президента входять: винесення на розгляд парламенту питань, що турбують студентів; участь у роботі ректорату; скликання засідань студентського парламенту з урахуванням ініціативи парламентарів; участь у діяльності парламентських комісій. Частиною цих обов'язків має і віце-президент. Подані повноваження можуть припинятися у разі відставки, неможливості виконувати свої повноваження через стан здоров'я, усунення з поста в порядку імпичменту, закінчення університету.

З метою підготовки студентів до опанування основними лідерськими знаннями, вміннями та навичками, а також обміну досвідом досвідчених лідерів із початківцями у вищих навчальних закладах функціонують школи лідерських умінь, заняття в яких здебільшого мають тренінговий характер. Тренінг включає такі блоки: основи самопізнання; потреби і мотиви, що визначають поведінку; провідні переконання; прийняття рішень; міжособистісна взаємодія; стійкість до стресу та умови виходу з нього.

Метою таких навчань лідерських умінь є формування високого рівня розвитку цілепокладання, здатності до прийняття складних суперечливих рішень, навичок рефлексивного аналізу, вміння захищати свої права і свободи та права і свободи інших людей, виступати перед великою аудиторією, опанувати стрес, ефективно вступати в міжособистісну взаємодію. Студенти з таким рівнем сформованості лідерських умінь свідомо прагнуть розширювати знання про лідерське мистецтво та виробляти відповідні навички з метою самовдосконалення і розвитку здатності бути корисним для інших. Їх знання систематично знаходять прояв у реальній життєдіяльності незалежно від зовнішніх спонук.

До студентської ради входять представники усіх факультетів (студентські декани та їх заступники з навчальної та виховної роботи). Засідання відбуваються раз на місяць. На них розглядаються питання організації студентського життя та побуту, обговорюються нагальні проблеми студентства. Зі студентською радою тісно співпрацює студентський профком.

Ефективну роботу по факультетах забезпечує діяльність студентського деканату, що обирається в такому самому порядку, як студентський президент та віце-президент. Студентський деканат керує роботою за напрямками: *навчально-виробнича, соціально-побутова, просвітницько-наукова, редакційно-інформаційна робота.*

У працях М.І. Солов'я та В.С. Демчука розкрито методичні аспекти організації виховної роботи у вищих закладах освіти й приділено увагу визначенню напрямів діяльності студентського самоврядування, найважливішими серед яких визначено такі: забезпечення виконання студентами своїх обов'язків; сприяння захисту прав та інтересів студентів; сприяння навчальній, науковій і творчій діяльності, працевлаштуванню студентів та створення для них необхідних соціально-побутових умов; розвиток громадської активності студентів; пропаганда здорового способу життя; організація культурно-освітньої і фізкультурно-масової роботи, дозвілля та відпочинку студентів; участь у загальноміських програмах і заходах [4, с. 34]. Дослідники заперечують насильницький вплив на особистість, вказують на труднощі в організації роботи студентського самоврядування: «<...> здебільшого викладачі не поширюють студентське самоврядування на сферу навчально-виховного процесу, а бачать у ньому лише засіб дисциплінарного впливу на студентів» [4, с. 131]; багато викладачів дотримуються думки «<...> якщо переоцінка виховного впливу на людину (у радянські часи) завдала очевидної шкоди, нині немає потреби в будь-якій виховній роботі» [5, с. 137]. Проте у процесі виділення напрямів діяльності студентського самоврядування [4, с. 34] дисциплінарний вектор є першим. Організація студентського самоврядування як наглядового органу не забезпечує реалізацію демократичних засад його функціонування, не дає змоги повноцінно виховувати громадян української держави. Попри зазначене, варто зауважити, що у цьому

добробку визначені теоретичні засади національного виховання та окреслені основи організації виховної системи вищого навчального закладу.

Варто зазначити, що з оптимізацією роботи органів студентського самоврядування зростає рівень активності студентів.

В організації студентського самоврядування варто враховувати три взаємопов'язаних етапи його розвитку.

Перший етап – організаційно-підготовча робота. Його головне завдання полягає в організаторській роботі по зосередженню уваги педагогічного та студентського колективів до проблем студентського самоврядування. Практична робота на цьому етапі полягає у вивченні науково-методичної літератури з цієї проблеми, проведенні ради, нарад, засідань «Семинару кураторів», студентських зборів із проблем організації студентського самоврядування в навчальному закладі.

На цьому етапі педагогічний та студентський колектив мають розв'язувати такі питання: розробка оптимальної структури студентського самоврядування, його органів з урахуванням специфіки факультету та навчального закладу; визначення мети та завдань студентського самоврядування, з огляду на його структуру; розробка документації (положення, інструкції, пам'ятки); визначення прав та обов'язків органів студентського самоврядування (кожного органу з урахуванням структури); виділення активу.

Другий етап полягає в організації безпосередньої роботи студентського самоврядування. У процесі його реалізації здійснюється практична діяльність органів студентського самоврядування, проходить уточнення функцій кожного виконавчого органу, його членів з огляду на їхні права та обов'язки, здійснюється систематичне навчання активу з питань планування, проведення засідань, рейдів, чергувань тощо.

Третій етап характеризується постійним удосконаленням організаційної діяльності студентів. На цьому етапі посилюється роль студентського самоврядування в житті факультету та університету по мірі накопичення студентами організаторського досвіду (до розширеної ради факультету включаються представники студентського самоврядування); у його структурі створюються нові підструктури; розширюються права та обов'язки органів студентського самоврядування (розгляд питань призначення соціальної стипендії малозабезпеченим студентам), вдосконалюється його структура. Важливою умовою педагогічного керівництва студентським самоврядуванням на цьому етапі є постійний пошук нових форм та методів організаційної діяльності студентів.

Аналіз практики роботи студентського самоврядування у вищих навчальних закладах незалежної України призвів до наведених нижче висновків. Студентське самоврядування вирішує такі завдання: сприяння навчальній, творчій діяльності студентів; формування особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією; забезпечення комплексного впливу на студентів шляхом їх залучення до усвідомленої і систематичної участі у вирішенні важливих питань життя академічної групи та факультету; формування ініціативної, здатної сприймати нестандартні рішення особистості; створення можливостей для самореалізації студентів у конкретних справах та самовдосконалення наявних здібностей; виховання почуття власної гідності; формування у студентів лідерських умінь і навичок; забезпечення і захист прав та інтересів студентів; створення студентських гуртків, товариств і об'єднань за інтересами; координація діяльності старостату, кураторів академічних груп, студентського профкому; проведення вікторин, вечорів відпочинку, творчих конкурсів, посвяти у студенти, випускних вечорів, днів факультету; участь у поселенні студентів до гуртожитків та їх виселенні; організація побуту та відпочинку у гуртожитках; пропаганда здорового способу життя, попередження правопорушень, алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління; безпосередня участь студентів у реалізації державної молодіжної політики.

В організації студентського самоврядування варто враховувати три взаємопов'язаних етапи його розвитку: організаційно-підготовча робота; організація безпосередньої роботи студентського самоврядування; удосконалення функціонування студентського самоврядування.

Головними вимогами для успішного розвитку студентського самоврядування є: зацікавленість у його розвитку адміністрації факультету, педагогічного колективу та більшості студентів структурного підрозділу; чіткий розподіл обов'язків із керівництва органами студентського самоврядування; оптимальна структура студентського самоврядування з урахуванням специфіки структурних підрозділів; чітка система роботи органів студентського самоврядування (єдина документація, вимоги, дні засідань); організація системи змагань через органи студентського самоврядування; гласність у його роботі (стенди підсумків змагань, стінгазети, бюлетені тощо); нагородження, заохочення переможців через систему роботи студентського самоврядування.

Висновки. Обґрунтовано форми організації студентського самоврядування як зовнішнє виявлення самоврядної активності студентів. Найбільш сприятливою для реалізації демократичних ініціатив студентів є розгалужена система органів студентського самоврядування, що включає і постійні, і тимчасові органи.

Визначено органи студентського самоврядування як структурні взаємозалежні елементи системи студентського самоврядування, що дають змогу брати участь в управлінні справами колективу академічної групи, факультету, інституту, вищого навчального закладу загалом, міста, країни, через досвід особистісно цінної та суспільно значущої діяльності оволодівати управлінськими навичками, особистісно зростати, реалізовувати власний творчий потенціал, формувати громадянську свідомість через оволодіння системою правових, екологічних, моральних, трудових, естетичних, фізичних, розумових компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баландина Т.Ю. Студенческое самоуправление как социокультурный феномен: социологический анализ : дис. ... канд. социолог. наук : 22.00.06. Екатеринбург, 2006. 155 с.
2. Гарбузова Г.В. Студенческое самоуправление как средство формирования профессиональной идентичности будущих специалистов : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07. Ярославль, 2009. 186 с.
3. Овчинников В.В. Студенческое самоуправление в России : социологический анализ : дис. ... канд. социолог. наук : 22.00.04. Москва, 2007. 132 с.
4. Соловей М.І., Демчук В.С. Система виховної роботи у вищому навчальному закладі як фактор цілісного виховання особистості. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 33–37.
5. Соловей М.І., Демчук В.С. Виховна робота у вищому навчальному закладі. Київ : Ленвіт, 2003. 257 с.
6. Студентське самоврядування : навч.-метод. комплекс для студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації / Даниленко Л.І., Сльнікова Г.В., Молчанова А.О. та ін. Київ : Ніка-Центр, 2007. 96 с.
7. Трибулькевич К.Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.) : монографія. Одеса : КУПРІСНКО СВ, 2016. 454 с.

Е.Г. Трибулькевич. Построение эффективной структуры как требование успешного развития студенческого самоуправления. – Статья.

Аннотация. В статье определены типы, формы студенческого самоуправления, этапы его развития, обоснованы требования успешного развития студенческого самоуправления в ВУЗе.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, органы студенческого самоуправления, типы студенческого самоуправления, формы студенческого самоуправления, этапы развития студенческого самоуправления, учреждение высшего образования.

К. Trybulkevych. Construction of efficient structure as a requirement for successful student self-governance development. – Article.

Summary. The article defines the types, forms of student self-government, stages of its development, the requirements of the successful development of student self-government in the institution of higher education are substantiated.

Key words: student self-government, student self-government bodies, types of students' self-government, forms of student self-government, stages of student self-government development, institution of higher education.